

ความย้อนแย้งของประวัติศาสตร์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หลัง พ.ศ. 2475 : การตอบโต้ และปฏิกิริยา

Historical Retortion of King Taksin The Great after 1932 : Distorted and Reaction

ศุภกานต์ นานรัมย์

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Email : supakann@yahoo.com

บทคัดย่อ

สมเด็จพระเจ้าตากสินในการรับรู้ของชาวไทยถูกผูกขาดเนื้อหาการรับรู้ผ่านพระราชพงศาวดาร หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ความพยายามในการคลี่คลาย การตีความประวัติศาสตร์ได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง หนึ่งในผลงานที่สร้างผลกระทบ คือ ผลงานของหลวงวิจิตรวาทการ ว่าด้วย “สมเด็จพระเจ้าตากสินสามารถหลบหนีจากการสำเร็จโทษได้สำเร็จไปประทับอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช” อันเกิดจากการตบแต่งเรื่องราวผ่านนิมิต ความเข้าใจดังกล่าวได้สร้างแรงบันดาลใจให้มีการผลิตผลงานในลักษณะเดียวกันนี้จนเกิดความบิดเบี้ยวของประวัติศาสตร์สมัยกรุงธนบุรี ต่อมาเมื่อสังคมไทยได้ตระหนักถึงคุณค่าประชาธิปไตย การให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชน เหล่านี้ได้ผลักดันให้เกิดการผลิตผลงานที่ทำลายกรอบแนวคิดที่มุ่งยกย่องเชิดชูพระมหากษัตริย์ เกิดงานที่ได้จากการตั้งคำถาม ความกล้าหาญในการตั้งคำถามชุดความรู้เดิม โดยใช้หลักฐาน เอกสารที่หลากหลายมาตีความใหม่ ดังเช่นผลงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เรื่อง “การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี” สะท้อนปฏิกิริยาทางสังคม รวมไปถึงการตอบโต้ชนชั้นนำซึ่งพยายามกลบฝังบทบาทของสมเด็จพระเจ้าตากสินในฐานะวีรกษัตริย์ การยกเอาสมเด็จพระเจ้าตากสินมาสร้างใหม่เป็นการนำเสนอภาพตัวแทนการมีส่วนร่วมของสามัญชนในการร่วมเป็นหนึ่งในการผลิตต้นสังคมให้ก้าวผ่านวิกฤตได้

คำสำคัญ: ความย้อนแย้ง, สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช, ปฏิกิริยา

Abstract

Perception of Thai people about King Taksin The Great retain content pass on royal historical annals. After reverse of the governance in 1932 A.D., tempting to unfold and interpretation history arises widely. One of result which have an affect is Luang Wichitwathakan, deal with "King Taksin The Great escape success from execute and reside at Nakhon Sri Thammarat", that is a result of making up the story past his dream, draws inspiration to create the same story in another works, distorted way of thinking of Thonburi period history. After Thai social realize in the value of democracy, letting the right and liberty of people, encourage and cause produce honor the King with challenged conceptual framework, work with asking question, be brave to use various evidence for rebut the original knowledge and make new interpret as work of Nidhi Eoseewong - Thai politics of the King of Thonburi period, reflex social reaction and retaliate high society who try to concealed King Taksin the Great role as sires king. In taking King Taksin the Great to recreate for represent of people participation, in the part of social encourage to overcome crisis.

Keywords: Retortion, King Taksin The Great, Reaction

วันที่รับบทความ : 10 พฤษภาคม 2562
วันที่แก้ไขบทความ : 14 มิถุนายน 2562
วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ : 28 มิถุนายน 2562

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถือเป็นจุดเปลี่ยนทางการเมืองไทยที่พลเรือน เข้ามามีส่วนร่วม ผลักดันการเมืองจนประสบความสำเร็จและมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในวันที่ 10 ธันวาคม 2475 การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลให้สถาบันพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อการศึกษาศาสตร์ไทย กล่าวคือ แต่เดิมนั้นประวัติศาสตร์ไทยผูกติดกับประวัติศาสตร์ราชวงศ์พระราชนิพนธ์กิจของพระมหากษัตริย์ในแต่ละสมัย เป็นความสนใจต่อวีรกรรมชาวบ้าน หรือ วีรบุรุษที่เป็นสามัญชนผู้มีส่วนร่วมในการกอบกู้บ้านเมือง หรือ ในฐานะนายทหารคู่พระทัยที่หาญกล้าต่อกรกับอริราชศัตรูแน่นอนว่า ในช่วงเวลาเดียวกันนี้มีการศึกษาประวัติศาสตร์ ปกปิด หรือ มีการอธิบายประวัติศาสตร์ที่ไม่มีคำอธิบายที่เป็นรูปธรรม อย่างพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่ไม่ได้รับความสำคัญในการถ่ายทอดเรื่องราวเท่าใดนักในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเอกสารที่กล่าวถึงพระองค์แล้ว ขนชั้นนำก่อนเปลี่ยนแปลง การปกครองไม่นับพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ เหล่านี้อธิบายได้ด้วยพระนามที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร เช่น เจ้าตาก เจ้ากรุงธนบุรี เป็นต้น รวมไปถึงข้อความในวาระสุดท้ายของพระองค์ คือ “ประหารชีวิตตัดศีรษะเสียถึงแก่พิราลัย” [1] ทั้งไม่มีการเรียกพระนามของพระองค์ว่า “พระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศ” [2] อันสะท้อนถึงทัศนคติของชนชั้นนำ ภาพลักษณ์ของพระองค์ในลักษณะ ของ “สามัญชน” มากกว่าที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ ที่ก่อปรด้วยเกียรติยศ ในการนำพาอาณาจักรให้คืนคงอิสรภาพ ปกป้องราชอาณาจักร และฟื้นฟูบ้านเมืองได้สำเร็จ

เมื่อพิจารณาพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในช่วงต้นรัชกาลนั้น ไม่ได้รับการอธิบายเท่าใดนัก ประวัติศาสตร์ช่วงต้นรัชกาลเต็มไปด้วยความคลุมเครือ ทั้งเชื้อสายเงินของพระองค์ส่งผลต่อความชอบธรรมทางการเมืองในการขึ้นครองราชย์ และเหตุการณ์ตอนปลายรัชกาลที่สร้างความเดือดร้อนทุกเส้นหญ้า จนเป็นเหตุให้เกิดการกบฏโดยพระยาสุรศักดิ์ หายสุดสมเด็จพระเจ้าพระยา

มหาราชที่เรียกเข้ามาปราบยุคเข็ญแล้วสถาปนาราชธานีแห่งใหม่ ณ “กรุงเทพพระมหานคร” ด้วยความต่อเนื่องแห่งช่วงสมัย ทั้งการผลัดเปลี่ยนแผ่นดินหาได้มอบพระเกียรติยศแก่สมเด็จพระเจ้าตากสินเยี่ยงพระมหากษัตริย์ ดังที่ปรากฏในข้อความพระราชพงศาวดารนั้น เหล่านี้ได้กระตุ้นความสนใจเมื่อรอบการเมืองสยามจากราชธิปไตยไปเคลื่อนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย อันหมายถึงการมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองของประชาชน การกระตุ้นเตือนตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพ เหล่านี้ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงแก่วิชาการประวัติศาสตร์ด้วย ซึ่งเดิมนั้นประวัติศาสตร์เป็นการผูกขาดการศึกษา การส่งผ่านการรับรู้โดยกลุ่มชนชั้นนำทางสังคม ซึ่งมีมุมมองวีรกรรมของวีรกษัตริย์ในอดีต แต่เมื่อเข้าสู่การปกครองใหม่ การศึกษาประวัติศาสตร์ได้ขยายขอบเขตประเด็นการศึกษาอย่างกว้างขวาง ทั้งประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติไทย ประวัติศาสตร์สังคม ประศาสตร์เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์การเมือง ฯลฯ แน่นอนว่า ประเด็นประวัติศาสตร์ที่ปกปิดในช่วงปลายสมัยกรุงธนบุรีถึงกรุงรัตนโกสินทร์ได้ถูกคลี่คลาย พร้อมการสร้างภาพลักษณ์ใหม่แก่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะวีรบุรุษพระองค์สำคัญพระองค์หนึ่งของประวัติศาสตร์ไทย

1. หลวงวิจิตรวาทการกับความบิดเบี้ยวของประวัติศาสตร์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

แรงผลักดันทางประวัติศาสตร์หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ส่งผลให้เกิดแรงกระตุ้นในการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างกว้างขวาง รวมไปถึงประวัติศาสตร์ปกปิดอย่างเหตุการณ์ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ถูกรื้อฟื้นความสำคัญอีกครั้ง ดังจะเห็นได้จากบทบาทชนชั้นนำทางการเมืองอันเป็นผลผลิตหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ดังเช่นบทบาทของหลวงวิจิตรวาทการ ได้ประพันธ์ผลงานทางด้านประวัติศาสตร์จำนวนมาก หนึ่งในผลงานที่เกิดผลกระทบต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์มากที่สุด คือ ผลงานที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

จากประวัติและบทบาททางการเมืองที่โชกโชน ระหว่าง พ.ศ. 2461-2504 ได้มีผู้กล่าวขานหลวงวิจิตรวาทการ ว่า

“หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสูง และนับเป็นปราชญ์สามารถคนหนึ่งของประเทศไทย เพราะเป็นผู้มีความรอบรู้และเชี่ยวชาญในศิลปะและวิทยาการเกือบทุกด้านทุกสาขาวิชา เช่น การทูต การเมืองและการปกครอง การศึกษา ปรัชญา จิตวิทยา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี อักษรศาสตร์ สังคมศาสตร์ ตลอดจนศิลปะ ดนตรี วรรณคดี และการละคร” [3]

การดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรนาน 9 ปี เป็นเลขานุการสถานทูต รัฐมนตรีต่างประเทศ และเอกอัครราชทูตประจำประเทศต่างๆ ส่งผลให้เกิดความสนใจประวัติศาสตร์และโบราณคดี เกิดงานประพันธ์ทางด้านประวัติศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น ประวัติศาสตร์สากล 12 เล่มจบ ประชุมพงศาวดารฉบับความสำคัญ 8 เล่ม งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย ไปพม่า ของตี๋อินเตีย เพชรพระนารายณ์ การเมืองและการปกครองกรุงสยาม เป็นต้น ช่วงที่ยากลำบากด้วยข้อหาอาชญากรรมสงครามหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ดำรงอาชีพเขียนนวนิยายกว่า 4 ปี ช่วงนี้เองได้ผลิตผลงานนวนิยาย นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น ครุฑดำ กรุงแตก ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน เป็นต้น ประพันธ์บทละคร เช่น เลือดสุพรรณ ราชมนู พระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นต้น อีกทั้งประพันธ์เพลงปลุกใจ เช่น เลือดสุพรรณ ดันตระกุลไทย เป็นต้น

งานประพันธ์จำนวนมาก ทั้งผลงานทางด้านประวัติศาสตร์ งานประเภทนวนิยายของหลวงวิจิตรวาทการทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ของไทย ทั้งยังผลักดันให้เกิดการปลุกใจแก่มหาชนชาวไทย ถือเป็นการผลิตผลงานที่สนองตอบต่อความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดความหลากหลาย ความตื่นตัวให้ประชาชนสนใจประวัติศาสตร์ เข้าถึงประวัติศาสตร์ได้ง่ายผ่านบทประพันธ์ แตกต่างจากเดิมที่มุ่งศึกษาประวัติศาสตร์ผ่านพงศาวดารเป็นหลัก แต่ถึงกระนั้น ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินนั้น มีการบิดเบือนในข้อเท็จจริงอยู่มาก ดังผลงานเรื่อง “ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน”

“ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน” ของ หลวงวิจิตรวาทการ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2492 ผลงานเรื่องนี้บอกเล่าประวัติสมเด็จพระ

พระเจ้าตากสิน นำเสนอผสานกับความเชื่อเรื่องวิญญาณที่กำหนดให้หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้รู้ในหอพระสมุดผ่านการเล่าเรื่องแบบใหม่ ในมุมมองของประวัติศาสตร์จากนิมิต โดยเริ่มเรื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินตีฝ่าวงล้อมพม่าจากวัดพิชัย จากนั้นสามารถรวบรวมกำลังจนขับไล่พม่าได้สำเร็จ หลังจากขึ้นครองราชย์แล้วได้ปราบปรามก๊กการเมืองต่างๆ จนกระทั่งพระสตีวิลาส โดยลักษณะอาการมิได้บ้าคลั่ง แต่มีความดุร้ายเป็นบางเวลา งานประพันธ์เรื่องนี้ยังวางรากฐานความเชื่อเป็นครั้งแรกว่า “สมเด็จพระเจ้าตากสินไม่ได้ถูกประหารที่ป้อมวิชัยประสิทธิ์ หากแต่การประหารในครั้งนั้นประหารพระองค์ปลอม ส่วนสมเด็จพระเจ้าตากสินสามารถหลบหนีไปยังเมืองนครศรีธรรมราชได้สำเร็จ แล้วกลับมาสิ้นพระชนม์ที่เมืองเพชรบุรี” [4] การสร้างความรับรู้ใหม่เกี่ยวกับประเด็นที่ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงรอดพ้นจากการประหารชีวิต ใน พ.ศ. 2325 นี้ได้กลายเป็นเรื่องเล่าที่หักล้างการส่งผ่านการรับรู้จากพระราชพงศาวดารทั้งปวง ในทางกลับกันชุดความรู้ดังกล่าวพยายามคลี่คลายประวัติศาสตร์ที่เกิดการถกเถียงกันมากประเด็นหนึ่ง คือ การمينเฉยต่อการให้พระเกียรติยศแก่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในช่วงเวลาที่มีการผลัดเปลี่ยนแผ่นดิน หรือแม้กระทั่งได้สะท้อนภาพการได้รับความ ยุติธรรมทางการเมืองของพระองค์เอง การเล่าเรื่องดังกล่าวยังสะท้อนสำนึกคิดที่มีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินว่าพระองค์เป็นวีรกรรมผู้อภัพ ทั้งเป็นการแก้ต่างถึงเหตุการณ์ในครั้งนั้นว่าไม่ได้มีการประหารชีวิตพระองค์แต่อย่างใด

การสร้างภาพลักษณ์วีรบุรุษที่หลบหนีการประหารชีวิตผ่านนิมิตของหลวงวิจิตรวาทการนี้ ได้สร้างแรงบันดาลใจจนเกิดการผลิตซ้ำเรื่องราวทำนองนี้อย่างต่อเนื่อง ยกตัวอย่างเช่น ผลงานเรื่อง “ใครฆ่า พระเจ้าตากสิน?” ของ ภิกษุณีวรรมย์ กบิลสิงห์ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2516 การดำรงพระชนม์ชีพของสมเด็จพระเจ้าตากสินตีความผ่านมุมมองของภิกษุณี ดังที่ได้ระบุในหนังสือว่า “หลวงแม่ภิกษุณีวรรมย์ กบิลสิงห์ ได้รวบรวมหลักฐานทั้งทางประวัติศาสตร์ และประสบการณ์การติดต่อกับวิญญาณของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเอง” [5] ทั้งเปิดเผยข้อมูลสถานที่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน จนกลายมาเป็นหนังสือเล่มนี้เพื่อเป็นการเปิดเผยความจริงแก่ชาวไทยผู้มีใจยุติธรรมและมีความกตัญญูต่อพระองค์โดย

กล่าวถึงแรงบันดาลใจอันเกิดจากการอ่านพงศาวดารปลายสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินแล้วเศร้าใจและสงสาร มองเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา “ครั้นพามาเรียนทางสมถวิปัสณา ได้เห็นและได้ทราบความเขียน “อย่างนี้” มาให้คุณพิจารณาดูเท่านั้น ไม่ได้ขอร้องให้เชื่อดอกคุณเจ้าข้า” [5] ด้วยเหตุนี้ เนื้อหาจึงผสานไปกับความเชื่อ ความฝัน หรืออาจกล่าวได้ว่ามีรูปแบบการเล่าเรื่องเป็น “ประวัติศาสตร์ทรงเจ้าเข้าผี” โดยเกริ่นถึงลักษณะของสมเด็จพระเจ้าตากสินว่าเป็น “ท่านพระโพธิสัตว์เจียนสิน” และมีการยกพระเกียรติยศให้มีความเหนือจริง ผสานกับความเชื่อเรื่องบุญญาบารมีทางพระพุทธศาสนา ยกตัวอย่างหัวข้อ “พระบารมีปรากฏอภินิหาร” “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงของฝนได้” “พระจิตบรรลุนั้นพุทธะธรรมกาย” เป็นต้น หนังสือดังกล่าวจึงเป็นหนังสือที่มีสีสันที่สุดเรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

ความบิดเบี้ยวทางประวัติศาสตร์จากผลงานต้นแบบของหลวงวิจิตรวาทการนี้ ยังมีการต่อยอดไปสู่การสร้างการรับรู้ประวัติศาสตร์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในประเด็นอื่น ยกตัวอย่างเช่น การสร้างประวัติศาสตร์จากความเป็นท้องถิ่นนิยม อันเกิดจากประเด็นที่ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินเสด็จไปประทับที่เมืองนครศรีธรรมราช กลายเป็นการสร้างการรับรู้ใหม่เชิงพื้นที่ที่ยึดโยงเมืองนครศรีธรรมราชเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์สมเด็จพระเจ้าตากสินในรูปแบบของมุขปาฐะ ผสานกับความศรัทธาที่มีต่อพระองค์ ยังไม่นับรวมถึง เรื่องเล่าจากผู้กล่าวอ้างว่าตนเป็นเชื้อสายสมเด็จพระเจ้าตากสินที่อาศัยอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช ความคลุมเครือ ความบิดเบี้ยวทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นกลายเป็นแรงบันดาลใจในการเขียนเรื่องสั้น นวนิยายอีกหลายเรื่อง เหล่านี้ล้วนสะท้อนวิถีภาวะทางสังคมไทยในการรับข้อมูลข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ จนกลายเป็นปัญหาของการสร้างความเข้าใจผิด รวมไปถึงความคลาดเคลื่อนของข้อมูลประวัติศาสตร์ ซึ่งส่งผลต่อศึกษาประวัติศาสตร์ในเวลาต่อมา

2. ความยกย่อนของประวัติศาสตร์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหลัง พ.ศ. 2475

ในช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองล่วงเลยกว่า 3 ทศวรรษนั้น ได้เกิดการโต้เถียงและตั้งคำถามเกี่ยวกับบทบาทของภาคประชาชน ในการเป็นส่วนหนึ่ง

ของประวัติศาสตร์ไทยการตั้งคำถามเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ยังก่อให้เกิดคำถามถึงรอยต่อการผลิตเปลี่ยนแปลงแผ่นดินช่วง พ.ศ. 2325 อันเป็นรากฐานต่อการตั้งคำถาม ความสนใจศึกษาประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาที่จักรวรรดินิยมตะวันตกเริ่มเข้ามามีอิทธิพลในสยาม การกำเนิดเรื่องราวประวัติศาสตร์ที่ย้อนแย้งกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในพระราชพงศาวดาร รวมไปถึงการเปิดพื้นที่ในการนำเสนอข้อมูลใหม่ กอปรกับกระแสแนวคิดทางการเมืองแบบคอมมิวนิสต์ที่เข้ามามีอิทธิพลในภูมิภาคเอเชียและประเทศเพื่อนบ้านของไทย ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนประวัติศาสตร์ที่ถูกกลืนไปให้กลับมากลายเป็นสัญลักษณ์ของความเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางการเมือง การเรียกร้องความเท่าเทียมกันในสังคม หรือแม้กระทั่งความต้องการปลดปล่อยอำนาจทางการเมืองที่ถูกยึดครองจากผู้มีอำนาจผ่านปลายกระบอบกินแน่นอนว่า ประวัติศาสตร์ที่ถูกกลืน กลบฝังประวัติศาสตร์ที่มหาชนให้ความสนใจ คือ ประวัติศาสตร์สมัยกรุงธนบุรี อันเป็นรอยต่อทางการเมืองที่ส่งมายังกรุงรัตนโกสินทร์

การตั้งคำถามทางการเมืองสมัยใหม่บนพื้นฐานของการเรียกร้องเสรีภาพ การตอบโต้ผ่านการนำเสนอประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินกับเนื้อหาที่แตกต่างออกไปจากพระราชพงศาวดาร ที่กลายเป็นสัญลักษณ์แห่งการเรียกร้องความชอบธรรมทางการเมืองแก่พระองค์ ขณะเดียวกันก็เกิดผลงานที่เสมือนเป็นการตอบโต้ของชนชั้นนำไทยในเวลานั้น ยกตัวอย่างผลงานที่มีความสำคัญในสังคมไทยในฐานะหนึ่งในหนังสือดี 100 เล่มที่คนไทยควรอ่าน คือ “เจ้าชีวิต” พระนิพนธ์ในพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ เดิมหนังสือเรื่องนี้เขียนเป็นภาษาอังกฤษ ชื่อ Lords of Life จัดพิมพ์ครั้งแรกในประเทศไทย พ.ศ. 2503 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวต่างชาติรู้จักประเทศไทย และจัดพิมพ์เป็นภาษาไทย ใน พ.ศ. 2505 มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชนชาติไทยตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึง พ.ศ. 2502 โดยเน้นเนื้อหาระหว่าง พ.ศ. 2325-2475

หนังสือเล่มนี้ได้ดำเนินข้อสงสัยของพระสารสาสน์พลขันธ์ถึงความจงรักภักดีของพระยาจักรีที่มีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสิน ความว่า

“... แต่ผู้เขียนที่ปรักปรำเจ้าพระยาจักรีเหล่านี้ หาได้นำเอกสารหรือถ้อยคำอย่างใดอย่างหนึ่งมาอ้างเป็นพยานเพื่อจะสนับสนุนทฤษฎีของเขาได้เลย ในระหว่างที่พระยาตากสินได้ทรงครองราชย์สมบัติอยู่ถึง 15 ปี เจ้าพระยา

จักรีไม่เคยแสดงว่าขาดความจงรักภักดีต่อพระเจ้าตากสินหรือเคยขัดคำสั่งหรือพระบรมราชโองการแม้แต่ครั้งเดียว” [6]

ยังปรากฏความที่แตกต่างการสำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินในพระนิพนธ์ชิ้นนี้ ความว่า

“... พระเจ้าตากสินถูกสำเร็จโทษตามแบบเจ้า คือ ถูกทุบด้วยท่อนจันทน์ตามกฎหมายเตียรบาล ... ของพระบรมไตรโลกนาถสั่งไว้ตั้งแต่ครั้ง พ.ศ. 1993 ครั้นแล้วก็มีผู้นำพระบรมศพไปฝังไว้ ซึ่งเจ้าพระยาจักรีน่าจะไม่มีทรงทราบ ครั้นต่อมาในตอนต้นรัชกาลแห่งพระบรมวงศานุวงศ์จักรีนั้นเอง เมื่อความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ จึงโปรดให้ชุดพระบรมศพพระเจ้าตากสินขึ้นมถวายพระเพลิงอย่างสมพระเกียรติ ทั้งพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระอนุชาได้ไปถวายพระเพลิงผู้ซึ่งเป็นจอมทัพทั้งสองพระองค์” [6]

การนำเสนอข้อมูลดังกล่าวเป็นการแก้ต่างของข้อมูลประวัติศาสตร์ เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ไม่ได้ปิดบังการสำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินแต่อย่างใด แต่เมื่อแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยใหม่ได้ก่อให้เกิดคำถามถึงความชอบธรรมทางการเมืองในช่วงเปลี่ยนผ่านจึงก่อให้เกิดความต้องการรักษาภาพลักษณ์ด้วยการนำเสนอข้อมูลดังกล่าวมาแล้วในข้างต้น

3. การตอบโต้และปฏิกิริยาต่อประวัติศาสตร์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผ่านผลงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์

การนำเสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่มีนัยในการปกป้องและรักษาภาพลักษณ์ในช่วงต้นราชวงศ์จักรีกรข้อมูลดังกล่าวถูกตอบโต้โดยนักประวัติศาสตร์ร่วมสมัยอย่าง นิธิ เอียวศรีวงศ์ ซึ่งมองว่าเป็นการเขียนขึ้นเพื่อแก้ต่างทางการเมืองมากกว่าประเด็นที่ว่าเอกสารนั้นเป็นเท็จหรือไม่ ทั้งการที่พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ทรงอธิบายว่าพระเจ้าตากสินถูกสำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์นั้นยังเกิดความสงสัยว่าทรงใช้หลักฐานจากแหล่งใด ทั้งที่พระราชพงศาวดารฉบับหมอบลัดเลได้อธิบายอย่างชัดเจนว่าพระองค์ถูกสำเร็จโทษด้วยการประหารชีวิต ตัดพระเศียรจนถึงแก่พิราลัย ส่วนการถวายพระบรมศพ ใน พ.ศ. 2327 ก็มีได้หมายความว่าได้ถวายพระเพลิงอย่างสมพระเกียรติแต่อย่างใด เชื่อว่าเป็นข้อมูลที่ได้จากพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 1 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ซึ่งสมเด็จพระ

กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ชำระและพิมพ์ขึ้น ดังความว่า “ทำการฌาปนกิจที่เมรุวัดบางยี่เรือใต้ ให้มีการมหรสพพอสมควร และเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงทั้งสองพระองค์” ทั้งนี้ นิธิ ได้ย้ำว่า พระศพมิได้ถูกเผาบนพระเมรุมาศอย่างพระบรมศพพระมหากษัตริย์ แต่เผาในเมรุเดียวกับชาวบ้าน การสมโภชคงทำพอสมควร แม้แต่การถวายพระเพลิงยังเรียกว่า ฌาปนกิจ จึงเป็นการสรุปอย่างง่ายว่ามีการถวายพระเพลิงอย่างสมพระเกียรติ [7]

การตอบโต้ดังกล่าวจึงเปรียบได้กับปฏิกิริยาที่มีต่อประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชระหว่างชนชั้นนักวิชาการประวัติศาสตร์ที่ต้องการอธิบาย ได้แย้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของหลักฐานประวัติศาสตร์ อย่างที่ทราบว่าเป็นสังคมร่วมสมัยเมื่อกล่าวถึงผลงานการค้นคว้าที่ดีที่สุดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสิน ผลงานที่ถือเป็นความก้าวหน้าแก่วงวิชาการ คือ “การเมืองไทยในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี” ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์

อย่างที่กล่าวในข้างต้น ผลงานวิชาการที่ดีที่สุดว่าด้วยเรื่องสมเด็จพระเจ้าตากสิน คือ การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี จัดพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2529 ถือเป็นจุดเปลี่ยนของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย ระลอกที่ 2 หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงวิธีวิทยาการศึกษาประวัติศาสตร์มาก่อนหน้าแล้วในช่วงที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระนิพนธ์ผลงานทางประวัติศาสตร์ ความน่าสนใจของผลงานของนิธิ เรื่องนี้ คือ การหยิบยกประเด็นแล้ววิพากษ์วิจารณ์บนพื้นฐานของหลักฐานไม่เคยปรากฏมาก่อนในวงวิชาการประวัติศาสตร์ไทย ยกตัวอย่าง ผลงานที่ทำทนายเรื่อง “การเมืองไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์” จัดพิมพ์ครั้งแรก ใน พ.ศ. 2523 ได้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งและการต่อสู้ของกลุ่มการเมืองในสมัยนั้น บทบาทของขุนนาง กุศโลบายในการรักษาราชบัลลังก์ของพระองค์ จึงเป็นการอธิบายบริบททางการเมืองในช่วงเวลานั้นอย่างรอบด้าน ซึ่งก่อนหน้านั้นการอธิบายพระราชประวัติของพระมหากษัตริย์จะเน้นบทบาททางการเมืองการต่อกรกับอริราชศัตรู รวมไปถึงอาณาบริเวณอื่น ๆ อันเป็นทัศนะทางบวกต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือเป็นเรื่องใหม่ นิธิ กลายเป็นผู้บุกเบิกในการอธิบายประเด็นที่แตกต่าง น่าสนใจ นำไปสู่การต่อยอด การสร้างแรงบันดาลใจให้นักประวัติศาสตร์รุ่นต่อมา

การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ถือเป็นผลงานการค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ที่มีความเข้มข้น มีความกล้าหาญที่จะวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นที่อ่อนไหว ดังเช่น การยกเอาความมีดমনของพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ไม่ยอมนับพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นกษัตริย์ของไทย ทั้งการชำระพระราชพงศาวดารก็ชำระเพื่อสร้างสิทธิธรรมแก่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ด้วยการประณามสมเด็จพระเจ้าตากสินอย่างสาหัสเสียเทเสีย การปฏิเสธพระราชมรดกราชอาณาจักรอยุธยา ซึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงมอบแก่ผู้ปกครองลำดับต่อมา [2] ประเด็นดังกล่าวถือเป็นประเด็นที่ทำหายที่นักวิชาการไม่กล้าหาญพอที่จะวิพากษ์วิจารณ์ นิธิ จึงเป็นตัวอย่างของนักวิชาการประวัติศาสตร์ที่กล้านำเสนอในประเด็นมืดบอดที่สาธารณชนได้ตั้งคำถามในใจแต่ไม่กล้าหาญมากพอที่จะวิพากษ์วิจารณ์ประวัติศาสตร์ราชวงศ์อย่างตรงไปตรงมา

เมื่อพิจารณาแรงขับเคลื่อนที่เร้าความสนใจในการศึกษาประวัติศาสตร์ของนิธิ ในช่วงเวลาที่เขาได้เติบโตขึ้นมา นั่นถือเป็นช่วงเวลาที่รัฐบาลทหารเข้ามามีบทบาทในการปกครองประเทศ ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งแรกระหว่าง พ.ศ. 2481-2487 ครั้งที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2491-2500) รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ระหว่าง พ.ศ. 2502-2506) ต่อเนื่องด้วยจอมพลถนอม กิตติขจร ทำรัฐประหารรัฐบาลตนเองซึ่งมาจากการเลือกตั้ง ใน พ.ศ. 2512 แล้วกลับไปปกครองแบบเผด็จการอีกครั้ง เหตุการณ์ดังกล่าวได้กลายเป็นชนวนความขัดแย้งในสังคมจนลุกลามไปสู่เหตุการณ์ในเดือนตุลาคม 2516 และตุลาคม 2519 บรรยากาศทางการเมืองที่สับสนในช่วงชีวิตของนิธิได้ส่งผลต่อการซึมซับรับรู้ รวมไปถึงการได้รับการศึกษาภาคบังคับที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์ราชวงศ์ที่มุ่งยกย่องบทบาทพระมหากษัตริย์ จนไร้พื้นที่ประวัติศาสตร์ในมิติอื่น จึงกลายเป็นประเด็นที่ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตถึงความพยายามของนิธิ ในการตั้งประเด็นปัญหาเมื่อทำการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ ณ ขณะที่ นิธิ จบการศึกษาระดับปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยมิชิแกน สหรัฐอเมริกา ประเทศที่ได้ชื่อว่ามีเสรีภาพมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ทั้งเมื่อจบการศึกษากลับมารับราชการแล้วนั้น บรรยากาศทางการเมืองหลังเหตุการณ์ตุลาคม 2519 นั้น ได้ส่งเสริมเสรีภาพทางความคิดแก่นักวิชาการให้เกิดการถกเถียง ตั้งคำถามกับการศึกษาประวัติศาสตร์ ผลงานของ

นิธิ จึงกลายเป็นภาพสะท้อนของบรรยากาศทางการเมืองที่เริ่มคลี่คลายนี้ ในขณะเดียวกันบรรยากาศทางการเมืองโดยรอบได้กลายเป็นประเด็นในการขับเคลื่อนการสร้างตัวแทนทางประวัติศาสตร์เพื่อต่อสู้ หรือ กลายเป็นสัญลักษณ์ในการเปรียบเทียบแรงขับเคลื่อนภาคประชาชนกับระบบการเมืองการปกครองเดิมที่มีศูนย์กลางทางอำนาจขึ้นตรงกับพระมหากษัตริย์

ความน่าสนใจการยกเอาสัญลักษณ์ของการต่อสู้ทางการเมืองของชนชั้นนำสยามดังเช่นเรื่องราววีรกรรมผ่านผลงานศึกษาทางประวัติศาสตร์ ยกตัวอย่างผลงานพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนพยุพราชราชานุภาพกับผลงานวิชาการของ นิธิ ได้สะท้อนภาพบรรยากาศทางการเมืองในช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนผ่านนั้น ดังจะเห็นได้ว่าพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนพยุพราชราชานุภาพที่โดดเด่นล้วนเกี่ยวประวัติศาสตร์ราชวงศ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวที่สัมพันธ์กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งเป็นการตกผลึกความรู้ ความผูกพันกับประวัติศาสตร์ราชวงศ์ผ่านพระนิพนธ์ เรื่อง “พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ในขณะที่ผลงานที่โดดเด่นที่สุดของ นิธิ คือ “การเมืองไทยสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี” ได้อธิบายเส้นทางการเมืองของสมเด็จพระเจ้าตากสินในลักษณะที่ไม่ได้มุ่งหมายเพียงยกย่องเชิดชู แต่เป็นการอธิบายบริบททางการเมืองโดยรอบก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2310 จนจบรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสิน

อย่างที่ทราบกันว่า เมื่อผู้เขียนตั้งข้อสังเกตการยกเอาประวัติศาสตร์วีรบุรุษที่นักประวัติศาสตร์ทั้งสองท่านสนใจศึกษานั้น ล้วนมีที่มาอันเกิดความสนใจเป็นการส่วนตัว ทั้งแรงขับเคลื่อนทางการเมืองระหว่างกรุงศรีอยุธยากับพม่า การอยู่ร่วมสมัยกับเหตุการณ์ที่ทำลายทางการเมืองนั้นนำไปสู่ความสนใจ สืบค้น นิพนธ์ประวัติศาสตร์ขึ้นมาอย่างผลงานเรื่อง “พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” เป็นพระนิพนธ์ที่สมเด็จพระนพยุพราชราชานุภาพตั้งพระทัยที่จะถวายแก่ยุวกษัตริย์ในโอกาสที่จะเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ใน พ.ศ. 2477 ในเวลานั้นพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เจริญพระชนมายุเพียง 8 พรรษา หลังเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครอง พ.ศ. 2475 สมเด็จพระนพยุพราชราชานุภาพเสด็จประทับที่ป็นังจนกระทั่งพระองค์เสด็จกลับพระนครใน พ.ศ. 2485 และสิ้นพระชนม์ ในปีถัดมา

ความตั้งใจมั่นของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในการนิพนธ์พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อถวายแก่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลฯ ได้สะท้อนถึงแรงปรารถนาที่จะเห็นยุวกษัตริย์ได้ผลักดันพระองค์ให้ผ่านพ้นวิกฤตทางการเมือง เกิดแรงบันดาลใจให้ก้าวข้ามอุปสรรคเฉกเช่นเดียวกับสมเด็จพระนเรศวรที่มีพระชนมอยู่ท่ามกลางแรงกดดันทางระหว่างกรุงศรีอยุธยากับพม่า พระองค์ประสูติ ใน พ.ศ. 2098 เมื่อพระชนมายุ 14 พรรษา กรุงศรีอยุธยาได้เสียแก่พม่า ดำรงสถานะเป็นเมืองประเทศราช จนกระทั่งพระองค์สามารถประกาศอิสรภาพ เมื่อพระองค์มีพระชนมายุ 29 พรรษา จากนั้นพระองค์สามารถปกป้องราชอาณาจักรให้รอดพ้นจากการยกทัพมาต่อตีจากพม่า และขยายพระราชอาณาเขตอย่างกว้างขวางในรัชกาลของพระองค์ ทั้งหมดนี้จึงมีนัยสำคัญในการย้ำเตือนถึงบทบาทสำคัญของพระมหากษัตริย์ในการเมืองการปกครองของไทยผ่านพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรว่าได้นำพาบ้านเมืองให้รอดพ้นจากวิกฤตทางการเมืองพร้อมกับสร้างความมั่นคงแก่บ้านเมือง พระนิพนธ์ดังกล่าวจึงเปรียบได้กับการตอบโต้ระบบทางการเมืองใหม่ ในขณะที่สมเด็จพระนเรศวรกลายเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองแบบราชาธิปไตยที่ชนชั้นนำไทยมักจะส่งผ่านการรับรู้เกี่ยวกับพระองค์อย่างต่อเนื่องผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์และสื่อการรับรู้ประวัติศาสตร์อื่นๆ ในขณะที่สมเด็จพระเจ้าตากสินกลายเป็นตัวแทนของการเปรียบเทียบพลังของกลุ่มการเมืองใหม่ หรือ มวลชนที่เป็นตัวแทนของราษฎรที่มีบทบาททางการเมืองในฐานะวีรบุรุษ

การนำเสนอพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินจึงมีนัยสำคัญในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองผ่านการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของประชาชน ดังจะเห็นได้จากการตั้งคำถามและการตอบโต้ผ่านประเด็นประวัติศาสตร์ปกปิด คลุมเครือให้เกิดความกระจ่าง ภายใต้แรงกระตุ้นแห่งเสรีภาพการแสวงหาความรู้อันหลากหลายด้วยเหตุนี้ ผลงานของ นิธิ จึงเป็นผลงานที่อธิบายพระราชประวัติในฐานะมนุษย์มากกว่าการแสดงกฤษฎาภินิหารอย่างที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร หรือ หนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อยอพระเกียรติยศ โดยมุ่งหวังอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง หรือ แรงผลักดันทางการเมืองเพื่ออธิบายเหตุการณ์บนพื้นฐานของเอกสารหลักฐาน แน่นอนว่าความเป็นมนุษย์ในรูปแบบที่นิธิได้สื่อสารนั้น ย่อมมีทั้ง

ความล้มเหลว ความสำเร็จ อันเป็นปกติวิสัยของมนุษย์ การอธิบายพระราชประวัติในฐานะมนุษย์จึงเปรียบได้กับการนำเสนอภาพของมนุษย์ที่เป็นผู้ปกครอง ในขณะเดียวกันยังถือเป็นการนำเสนอข้อมูลประวัติศาสตร์ที่ดามัดให้เกิดความกระจ่างบนพื้นฐานของเสรีภาพในการนำเสนอความเห็นอันเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองแบบประชาธิปไตย

พระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงเป็นการนำเสนอข้อมูลจากการตีความอันหลากหลาย เพิ่มเติมเนื้อหาเพื่ออธิบายเหตุการณ์ต้นรัชกาลที่ดามัด ทั้งหลักฐานข้อมูลผูกขาดเพียงชุดเดียวจากพระราชพงศาวดาร รวมไปถึงการตั้งคำถามตอบโต้ประเด็นประวัติศาสตร์ปกปิดอันเป็นผลจากความหวาดหวั่นว่าจะกระทบกับข้อมูลประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์อันเป็นรอยต่อระหว่างสมัย ในขณะเดียวกันการปกครองแบบประชาธิปไตยยังส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศในการศึกษาประวัติศาสตร์เกิดความคึกคักมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 การนำเสนอเรื่องราวสมเด็จพระเจ้าตากสินยังถือเป็นการตอบโต้ระบบการเมืองที่ปกครองโดยชนชั้นนำไทยมาอย่างยาวนานด้วยการยกเอาสมเด็จพระเจ้าตากสินในฐานะวีรกษัตริย์ที่มีบทบาทสำคัญในการปลดแอกอิสรภาพจากพม่าอันเป็นบทบาทไม่แตกต่างจากพระราชภาระของสมเด็จพระนเรศวรอันเปรียบเสมือนตัวแทนของชนชั้นนำไทยที่นำเสนออย่างต่อเนื่องในประวัติศาสตร์ไทย เหล่านี้ล้วนเป็นความเปลี่ยนแปลงและการต่อสู้ทางชนชั้นบนเวทีของการศึกษา การนำเสนอประวัติศาสตร์ ซึ่งมีการส่งต่อการรับรู้ผ่านสื่อการรับรู้ที่ไม่เป็นทางการได้รับความนิยมอย่างสูงในบริบทร่วมสมัย

สรุป

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจัดเป็นวีรบุรุษผู้อำภัพ คำกล่าวนี้ไม่เกินจริงไปเลย เมื่อพิจารณาจากสำนักทางประวัติศาสตร์ของมหาชนที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ที่ผลิตออกมาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แน่นนอนว่า การสร้างเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ผ่านพระราชพงศาวดารหลายฉบับเป็นไปตามเจตจำนงของชนชั้นนำสยามในการสื่อสาร การส่งผ่านสำนักคิดทางประวัติศาสตร์ผ่านวีรกรรมความกล้าหาญของวีรกษัตริย์ โดยละเอียดที่จะให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์สมัยธนบุรี อันเป็นรอยต่อ

สู่สมัยรัตนโกสินทร์ แน่นอนว่า เหตุการณ์ปลายรัชกาล สมเด็จพระเจ้าตากสินได้เกิดคำถาม หรือ สร้างความไม่สบายใจแก่ชนชั้นนาสยามในสมัยจักรวรรดินิยม อันเกิดจากการไม่ให้พระเกียรติยศในฐานะพระมหากษัตริย์ ดังเช่น การประหารชีวิตด้วยการตัดพระเศียรจนถึงแก่พิราลัยเฉกเช่นสามัญชน รวมไปถึงการเรียกพระนามของพระองค์ เช่น เจ้ากรุงธน เจ้าตาก ขุนหลวงตาก อีตาตาก เป็นต้น เมื่อสยามเข้าสู่สมัยประชาธิปไตย สำนักเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินได้รับการผลักดันให้มีบทบาทในหน้าประวัติศาสตร์ใหม่ โดยนำเสนอผ่านมุมมองของหลวงวิจิตรวาทการ ผ่านประวัติศาสตร์นิมิต ดังเช่นผลงานประพันธ์เรื่อง “ใครฆ่าพระเจ้ากรุงธน” ด้วยเนื้อหาที่ทำให้เกิดความบิดเบี้ยวทางประวัติศาสตร์ที่ว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินไม่ได้ถูกประหารที่ป้อมวิชัยประสิทธิ์ หากแต่การประหารในครั้งนั้นประหารพระองค์ปลอม ส่วนสมเด็จพระเจ้าตากสินสามารถหลบหนีไปยังเมืองนครศรีธรรมราชได้สำเร็จ แล้วกลับมาสิ้นพระชนม์ที่เมืองเพชรบุรี ประวัติศาสตร์จากนิมิตของหลวงวิจิตรวาทการได้ส่งผลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ ก่อให้เกิดการผลิตซ้ำผ่านงานประพันธ์อันหลากหลาย ในรูปแบบของนวนิยาย เรื่องสั้น ซึ่งล้วนแล้วแต่สร้างความคลาดเคลื่อนแก่มหาชนในการศึกษาประวัติศาสตร์สมเด็จพระเจ้าตากสิน

อย่างไรก็ตาม กระแสความสนใจในการศึกษาประวัติศาสตร์ต่อรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินได้ผกผันตามความเสรีของมหาชนในระบอบการเมืองการปกครอง ดังเช่น ผลงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เรื่อง “การเมืองไทยสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี” ซึ่งจัดพิมพ์ครั้งแรก ใน พ.ศ. 2529 ถือเป็นอภินิหารปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ ผ่านมุมมองใหม่จากการศึกษาเอกสารหลักฐานอย่างเข้มข้น ในที่นี้นิธิ ยังตอบได้การก่อกำเนิดของพระองค์เจ้า จุลจักรพงษ์ ในพระนิพนธ์เรื่อง “เจ้าชีวิต” ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินได้รับเกียรติในช่วงท้ายชีวิตถูกสำเร็จโทษตามแบบเจ้า คือ ถูกทุบด้วยท่อนจันทน์ตามกฎมณเฑียรบาล หาได้ลงเอยจบชีวิตด้วยการตัดพระเศียรอย่างสามัญชน ทั้งนี้ ความย้อนแย้งของเหตุการณ์ผ่านพระนิพนธ์ดังกล่าวล้วนแต่เป็นการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองหลังการเปลี่ยนผ่านสมัยมาแล้ว การตอบโต้ของนิธิ จึงกลายเป็นตัวอย่างของปฏิกิริยาทางสังคมหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การให้ความสำคัญกับสิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชน รวมไปถึงเสรีภาพทางวิชาการในขณะนั้น ซึ่งกลายเป็นต้นแบบของความกล้าหาญ กล้าที่จะแตกต่าง ตั้งคำถาม และอธิบาย

คำตอบผ่านเอกสารหลักฐาน การจ้องจ้องกับชุดความรู้ที่ถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องผ่านพระราชพงศาวดาร รวมไปถึงการหักล้างประวัติศาสตร์ จากนิมิต ผ่านงานเขียนที่มีการศึกษาค้นคว้าอย่างเข้มข้น โดยยกเอาสมเด็จพระเจ้าตากสินเป็นประเด็นศึกษา ซึ่งก่อนหน้านี้ที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น รัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินถูกถ่ายทอดโดยผูกขาดกับพระราชพงศาวดาร การรื้อให้เกิดการศึกษาประวัติศาสตร์สมเด็จพระเจ้าตากสิน หรือ แม้กระทั่งการตีความในแง่มุมอื่นล้วนแต่เป็นภาพสะท้อนของความแบ่งบานทางความคิด แรงกระตุ้นความสนใจบนพื้นฐานของเสรีภาพหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแทบทั้งสิ้น ในขณะที่ยิวการสำนักเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินว่าพระองค์ไม่ได้รับความเป็นธรรมในฐานะพระมหากษัตริย์ยังนำไปสู่การศึกษาประวัติศาสตร์ผ่านมุมมองของสามัญชน เสมือนเป็นการตอบโต้บทบาทของชนชั้นนำไทยที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์ราชวงศ์ ซึ่งละเลยที่จะให้การยกย่องเชิดชูสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติตามสำนักการรับรู้ของมหาชนชาวไทย

เอกสารอ้างอิง

- [1] พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ 4 (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) ฉบับหมอบลัดเล, ไซจิต, 2551.
- [2] นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี, พิมพ์ครั้งที่ 11 มติชน, 2557.
- [3] ธนิต อยู่โพธิ์, นิพนธ์บางเรื่องของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการสมัยดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร, 2501.
- [4] ปฐมพงษ์ สุขเล็ก, “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช : เรื่องเล่า และการประกอบสร้างความหมาย,” ปริญญาณิพนธ์เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2555.
- [5] ภิษุณณ์มัย กบิลสิงห์, ใครฆ่าพระเจ้าตากสิน? พิมพ์ครั้งที่ 4 ส่องสยาม, 2547.
- [6] พระองค์เจ้าวรพงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, คลังวิทยา, 2514.
- [7] นิธิ เอียวศรีวงศ์, กรุงแตก, พระเจ้าตากฯ และประวัติศาสตร์ไทย ว่าด้วย ประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์นิพนธ์, พิมพ์ครั้งที่ 11 มติชน, 2557.